

نقد و بررسی کتاب: میراث حدیث شیعه

پدیدآورده (ها) : فاطمی موحد، سید حسن
کتابداری، آرشیو و نسخه پژوهی :: کتاب ماه دین :: دی و بهمن و اسفند 1386 - شماره 123 و 124 و 125
از 19 تا 21

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/342964>

دانلود شده توسط : سید حسن فاطمی
تاریخ دانلود : 09/04/1394

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

نقد و بررسی کتاب

میراث حدیث شیعه

• سیدحسین فاطمی موحد

است، حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی مهریزی این شماره را با تحقیقی در مورد این رساله به عنوان «سراغاز» آورده است. وی اعتبار این رساله را مخدوش می‌داند. پیش از این در مجله کتاب‌های اسلامی، شماره ۲۱ به تفصیل در مورد اعتبار این کتاب بحث شده است. پس از آن به ترتیب، رساله‌های زیر آمده است: «اخبار الزینبات»، منسوب به سید یحیی بن حسن عبیدلی

(م ۲۷۷ق)، تحقیق: فارس حسون کریم

این رساله زنان اهل بیت(ع) که نام زینب داشته‌اند را معرفی کرده است. ظاهراً هدف جاعلین رساله و نسبت آن به عبیدلی، اعتبار بخشیدن به مزار منسوب به حضرت زینب کبری(س) در مصر بوده است. تاریخ درگذشت حضرت زینب(س) که در عصر ما شهرت یافته، به این کتاب باز می‌گردد.

«هدایة السعداء فی زیارة سیدالشهداء(ع)»، محمد جعفر

استرآبادی (م ۱۲۶۳ق)، تحقیق: حمید احمدی جلفایی

محقق رساله اظهار داشته است که شرح حال نویسنده و آثار او را در مقدمه تحقیق یکی دیگر از آثارش با عنوان «الایجاز فی علمی الدراية والرجال» در دفتر چهاردهم آورده است.

نویسنده در مقدمه، ثواب زیارت امام حسین(ع) و آداب آن را بیان می‌کند و سپس پنج زیارت‌نامه ویژه سیدالشهداء(ع) را ذکر کرده و بعد از آن زیارت‌نامه‌ای برای امامزادگان علی اکبر و قاسم و غیر آن دو آورده است. زیارت‌نامه حضرت عباس(ع) و زیارتی برای مطلق امامزادگان، در خاتمه آمده است.

یادآوری:

الف) رساله دیگر مؤلف و شرح حال او به قلم مصحح، در دفتر پانزدهم آمده است نه چهاردهم.

ب) مصحح محترم، مؤلف را از علمای قرن دوازدهم و سیزدهم هجری شمرده است. در حالی که او سال ۱۱۹۸ق. به

■ میراث حدیث شیعه، دفتر شانزدهم

■ به کوشش مهدی مهریزی و علی صدراپی خویی

■ قم، دارالحدیث، چاپ اول/ ۱۳۸۶

بسیاری از حقایق تاریخی با احیاء نسخه‌های خطی روشن می‌شود و راه زیادی تا چاپ همه مخطوطات باقی مانده است. تحقیق و چاپ دستنویس‌ها در حوزه حدیث، در دستور کار مؤسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث قرار دارد. تاکنون رساله‌های متعددی به صورت کتاب مستقل در این مؤسسه به چاپ رسیده است و نسخه‌های کم‌حجم، در مجموعه‌ای ارزشمند و خوش‌آب و رنگ با عنوان میراث حدیث شیعه نشر یافته‌اند. سال ۱۳۸۶ش. شانزدهمین دفتر از این مجموعه به پژوهندگان آثار حدیثی عرضه شد. انتشار حدود ۱۶۰ رساله همراه تحقیق، ثمره این شانزده دفتر است. نظر به اینکه «اخبار الزینبات» نخستین رساله در آخرین دفتر

«بدرة المعانی (درة المعالی) فی ترجمة اللئالی»، ابوالمحاسن محمد نخجوانی معروف به ابن ساوجی (ق ۸)، تحقیق: محمد مهدی حیدری

محقق این اثر به شرح حالی مفصل از ابن ساوجی دست نیافته است. ظاهراً او نخستین مترجم نثر اللئالی به نظم است. نثر اللئالی مجموعه‌ای شامل حدود سیصد سخن منسوب به امام علی (ع) است. ابن ساوجی هر سخن را در قالب یک بیت به سال ۷۲۹ق. در اصفهان ترجمه کرده است. یادآوری:

الف) تصویر چاپ شده از ابتدا و انتهای نسخه نشان می‌دهد که شاعر به جای «گ» حرف «ک» و به جای «ج» حرف «ح» نوشته است. اما محقق بدون تذکر، همه جا این حروف را به فارسی امروز تغییر داده است. نقل صحیح، راهنمای مناسب برای محققانی است که می‌خواهند بررسی کنند از چه زمانی و در چه اماکنی حرف‌های «گ» و «ج» در فارسی رواج پیدا کرده است. اگر به دلخواه خودمان - بدون تذکر - عبارات را تغییر دهیم، راه را بر پاره‌ای تحقیقات می‌بندیم؛ بلکه محققان را به اشتباه می‌اندازیم.

ب) مصحح گرامی یادآور شده است: «نسخه موجود فاقد حرف دال است». اما در تصویر نسخه خلاف گفته مصحح را نشان می‌دهد. در گذشته همه دال‌ها را به صورت دال نمی‌نوشتند. به قول خواجه نصیر:

آنانکه به فارسی سخن می‌رانند

در معرض دال زال را نشانند

ما قبل وی ار ساکن جزوای بود

دال است وگرنه دال معجم خوانند

«التحفة العلویة»، مؤلف ناشناخته، تحقیق: حمید احمدی

جلفایی

حدیث «حدوث الاسماء» از امام صادق (ع) از جمله روایات دشوار است که تاکنون چند شرح بر آن نوشته‌اند. علامه مجلسی بر این باور است که سکوت از تفسیر آن بهتر و سزاوارتر است. رساله «التحفة العلویة» شرحی بر این حدیث شریف است. محقق در عین تلاش فراوان، موفق به شناسایی نویسنده آن نشده است. ظاهراً نویسنده یکی از علمای برجسته و متبحر در علوم عقلی و

دنیا آمد. (سال‌های ۱۱۹۵ و ۱۱۹۶ق. هم گفته‌اند) شخص دو ساله و نهایت پنج ساله، مصداق «عالم» نیست تا او را از علمای قرن دوازدهم هجری نیز به حساب آوریم.

ج) در پایان نسخه خطی آمده است: «تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب فی نوزدهم شهر ربیع الاول سنة ۱۲۶۳»

در عبارت فوق، اشتباهی به چشم می‌خورد. با توجه به مذكر بودن «کتاب» باید «تم الكتاب» یا «تمت الكتابة» باشد. اگر اولی درست باشد، سال ۱۲۶۳ق. پایان تألیف است و اگر دومی درست باشد، تاریخ استنساخ است و قرینه‌ای بر ترجیح هیچ طرف وجود ندارد. ندانستیم مصحح از کجا ۱۲۶۳ق. را تاریخ کتابت دانسته (ص ۹۴) و عبارت فوق را از پایان رساله انداخته است.

دیگر آنکه جمله «من یکی علی الحسین أو ابکی أو تباکی...» پس از عبارت فوق، نشانه داغدار بودن کاتب نیست؛ زیرا این جمله اشاره به گریه بر سیدالشهداء (ع) دارد نه گریه بر مؤلف. حتی مصحح عزیز یادآور شده است که این تاریخ تقریباً مربوط به یک ماه پیش از رحلت مؤلف است. بنابراین هنوز کسی داغدار نبوده است.

د) در نسخه خطی همه جا حرف «گ» به صورت «ک» نوشته شده و محقق بدون تذکر، به «گ» تغییر داده است.

«شرح حدیث حقیقت»، محمد علی بن محمد حسین خلخالی

(زنده در ۱۲۶۳ق.)، تحقیق: علی صدرایی خوبی

تاریخ زندگی، تولد و وفات محمد علی خلخالی در دست نیست. او سال ۱۲۶۳ق. در لاهیجان بوده و کتاب عیون الاسرار را برای حاکم زنجان نوشت.

حدیث حقیقت، پاسخ امام علی (ع) به کمیل است که درباره مورد مفهوم «حقیقت» از حضرت (ع) پرسید. این حدیث در مصادر کهن یافت نشده و قدیمی‌ترین مصدر، شرح علامه حلی (م ۷۲۶ق.) بر آن است.

یادآوری:

روش میراث حدیث شیعه آن است که تصویر صفحه اول و آخر هر رساله را در مقدمه تحقیق چاپ می‌کند. تصویر رساله شرح حدیث حقیقت افتاده است و نتوانستیم از میزان دقت مصحح اطلاع پیدا کنیم.

نقلی، به ویژه در بعضی علوم غریبه بوده است.

«الفوائد الرجالية»، ابوالهدی بن ابوالمعالی کلباسی

(م ۱۳۵۶ق)، تحقیق: محمد حسین مولوی

میرزا ابوالمعالی کلباسی - شاگرد آخوند خراسانی و سید محمد کاظم یزدی - دارای تألیفات فراوان است. معروف است که رساله شامل سی فایده در علم رجال است؛ اما نسخه تحقیق شده، ۲۵ فایده را در بر دارد.

یادآوری:

الف) در فهرست و صفحه ۲۳۱ و ابتدای رساله، سال وفات مؤلف ۱۳۶۵ق. نوشته شده اما در عبارت مقدمه (ص ۲۳۶) سال ۱۳۵۶ق. نوشته شده است.

ب) در مقدمه مصحح، عناوین متعدد وجود دارد. معرفی فوائد الرجالية، ذیل «ولادته و وفاته» است. گویا بخشی از مقدمه افتاده است. می‌خوانیم:

ودفن بجنب والده الميرزا ابى المعالى فى المقبرة المعروفة الواقعة فى تحت فولاد باصفهان. ذکر المصنف اهمية هذه الفوائد بقوله ...

«ترجمة السيد عبدالله شبر»، سید محمد بن سید معصوم

موسوی قطفی (م ۱۲۶۹ یا ۱۲۷۱ق)، علی فاضلی

سید محمد موسوی قطفی از خطبا و شاعران و از شاگردان سید عبدالله شبر و صاحب جواهر بوده است. این رساله از مهم‌ترین شرح حال‌های سید عبدالله شبر (م ۱۲۴۲ق) به شمار می‌رود. یادآوری:

در فهرست و صفحه ۴۹۱ و ابتدای رساله، سال درگذشت مؤلف ۱۲۹۶ق. نوشته شده، اما مصحح در مقدمه (ص ۴۹۵ و ۴۹۶) سال‌های ۱۲۶۹ و ۱۲۷۱ق. را نقل کرده است.

«اجازات السيد عبدالله شبر»، تحقیق: علی فاضلی

در این قسمت سه اجازه شبر به مولی محمد صالح برغانی - برادر شهید ثالث مولی محمد تقی برغانی - و سید محمد تقی بن مؤمن قزوینی و شیخ عبدالخالق بن عبدالرحیم یزدی آمده است. یادآوری:

الف) مصحح گرامی تاریخ درگذشت محمد صالح برغانی را

چنین نوشته است: ۱۲۷۰/۱۲۷۱/۱۲۷۵/۱۲۸۳/۱۲۹۴. سپس در پاورقی خواننده را به نه کتاب ارجاع می‌دهد و بیش از ده جا به الذریعة. اما جداگانه تعیین نکرده که هر یک از این تاریخ‌ها در کدام مصدر آمده است.

مولی محمد صالح از شخصیت‌های علمی معروف است و مدت زیاد از تاریخ وفاتش نمی‌گذرد. ذکر تاریخ درگذشت او با تردید بین ۲۴ سال از یک محقق بعید است.

آقای عبدالحسین شهیدی - نواده مولی محمد صالح برغانی - شرح حال او را نگاشته است و تاریخ درگذشت جد خود را چنین بیان می‌کند: «روز جمعه ۲۷ جمادی الثانی سال ۱۲۷۱ هـ ق». با توجه به اینکه جناب شهیدی خود محققى تواناست و نیز «اهل البيت ادری بما فی البيت» و هم‌چنین علاوه بر سال، روز و ماه را نیز تعیین کرده، این تاریخ بر تاریخ‌های دیگر ترجیح دارد.

ب) واژه «تلمذ» از باب تفعّل غلط است. بلکه رباعی مزید و از باب تفعّل، با این فعل و مصدر است: تتلمذ يتلمذ تتلمذاً مانند تدرّج يتدرّج تدرّجاً. اما در مقدمه مصحح، صفحه ۵۲۳ دو بار کلمه «تلمذ» را به صورت ثلاثی مزید به کار برده است. در پایان این دفتر، سه فهرست مربوط به همه شانزده دفتر درج شده است: عنوان رساله‌ها، پدیدآورندگان و محققان.

نکات پایانی

منشأ برخی لغزش‌ها، چاپی است. گاهی همین لغزش‌ها از امورند و خوانندگان را به اشتباه می‌اندازند. در همین شماره میراث حدیث شیعیه در اثر اشتباه چاپی دو تاریخ درگذشت نادرست است. در آینده نه چندان دور شاهد راه یافتن آنها به کتاب‌های دیگر خواهیم بود و یک احتمال به احتمالات تاریخ درگذشت این دو عالم خواهیم افزود.

پی‌نوشت:

۱. لغت‌نامه دهخدا، حرف «د».
۲. رک: پژوهش‌های فلسفی شهید ثالث، ص ۷۶.
۳. رک: نابغه فقه و حدیث، ص ۲۵۵.